

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Evelin Rootsi

**EMA-LAPSE MEENUTUSVESTLUSED: EMADE VESTLUSSTIIL 3- JA 4-
AASTASTE LASTEGA**

Seminaritöö

Juhendajad: Pirko Tõugu PhD; Ada Urm

Läbiv pealkiri: Ema-lapse vestlusstiil

Tartu 2014

Kokkuvõte

Ema-lapse meenutusvestlused: emade vestlusstiil 3- ja 4-aastaste lastega.

Antud töös uurisin, millist vestlusstiili kasutavad emad meenutusvestlustes oma 3- ja 4-aastaste lastega. Uurimise all oli 33 3-aastaste ning 38 4-aastaste ema-lapse paari. Analüüsis selgus, et 3- ja 4- aastaste laste emad ei erine üldiselt üksteisest detailirohkuse poolest (erinevus ilmneb ainult avatud küsimuste korral, mida kasutatakse 3-aastastega sagedamini kui 4- aastastega). Samuti annavad meenutusvestlustes 3-aastased sama palju infot kui 4-aastased. Ilmnes positiivne seos ema detailirohkuse ning lapse uue info toomise vahel 3-aastaste puhul. Tuli välja, et emapoolsed utsitused mõjutavad last positiivselt ehk mida rohkem utsitusi kasutatakse, seda rohkem uut infot lapsed annavad. Analüüsi käigus ei selgunud soolisi erinevusi 3- ja 4-aastastega rääkimisel.

Abstract

Mother-child reminiscing: mothers' elaboration style with 3- and 4- year olds.

In this study, I compared reminiscing styles of 3- and 4- year-old children's mothers. 33 3 - year olds and 38 4 -year olds with their mother participated. In the analysis I found that there was no difference between 3 - and 4- year-old children's mothers' elaborative style (except in open ended questions that were more often used with 3 -year-olds than with 4 -year-olds). Furthermore, 3- and 4 -year-old children provided the same amount of new information on the average. There was a positive correlation between mothers' elaborative reminiscing style and children's elaborations mostly in dyads of 3- year-old children and their mothers. It was discovered that memory prompts are correlated positively with new information provided by the children. There were no gender differences in mothers' reminiscing style.

Sissejuhatus

Ema-lapse suhet loetakse väga oluliseks. Tavaliselt räägitakse kui tähtis on ema suhe lapsega turvatunde tekkimisel. Samas on veel aspekte, miks ema ja lapse vaheline seos ja suhtlemine nii oluline on. Nimelt ema ja lapse meenutusvestlustest sõltub, kui palju laps mineviku kohta mäletab (Jack, McDonald, Reese & Hayne, 2009). Meenutusvestlus tähendab antud töös ema ja lapse vahelist juttu, kus räägitakse minevikusündmustest. Meenutusvestluse juures on oluline ema detailirohkus, sest vastavalt sellele areneb lapsel autobiograafiline mälu (Reese, Haden & Fivush, 1993). Andmed meenutusvestluste vanuseliste erinevuste kohta on vastakad. Seepärast uurin, millised erinevused on ema vestlusstiilis 3- ja 4- aastaste laste puhul.

4-aastaste lastega on meenutusvestlusi Eestis uuritud (Tõugu jt, 2011). Seal toodi välja, et ema detailirikkus on seotud lapse osavõtuga vestlusest. Kuna 4-aastastega vestlemise kohta on uurimus olemas, aga 3-aastaste kohta antud töö kodeeringu alusel uurimus puudub, siis võrdlengi ema vestlusstiile 3- ja 4-aastaste lastega.

Autobiograafiline mälu

Kuna meenutusvestlused mõjutavad autobiograafilist mälu, on oluline teada, mida see mõiste tähendab. Tulvingu (2007) kohaselt nimetatakse seda episoodiliseks mäluks ehk mälu, mis võimaldab isiklike elusündmuste mäletamist. Sealjuures ei rõhuta Tulving, et see peaks isiklikus elus nii oluline olema, vaid et see on isikliku elu sündmuste kohta käiv mälu liik (Tulving, 2007). Autobiograafiline mälu on spetsiifiline, pikaajaline ja enamasti suuresti seotud inimese mina kontseptsiooniga (Nelson, 1993). Nelson (1993) toob pikaajalise autobiograafilise mälu illustreerimiseks näite- süües võileiba iga päev ja tehes iga hommik sama tegevust, siis see arvatavasti ei oma suurt tähtsust inimese elusündmustele. Seevastu aga esimest päeva uude linna kolimine, esimest korda konverentsil esinemine on tunduvalt suurema olulisusega inimese elule, mistõttu talletub see tema autobiograafilises mälus (Nelson, 1993). Seega defineerib Nelson (1993) autobiograafilist mälu kui elusündmust, mis on isikliku elu perspektiivis oluline.

Lapsepõlve amneesia

Meenutusvestluste stiilist sõltub, kui palju lapsepõlvest mäletatakse. Tihtipeale ei mäleta täiskasvanud oma varajasest lapsepõlvest kuigi palju, seda nimetatakse lapsepõlve amneesiaiks (Harley & Reese, 1999; Eacott & Crawley, 1998; Usher & Neisser, 1993). Näiteks ei mäleta inimesed oma sündimise hetke ega imetamist, kuna olid siis väga väiksed ja autobiograafiline mälu ei olnud veel välja arenenud. Taoline tähelepanek ei ole mitte viimase aastakümne avastus, vaid lapsepõlve amneesia termin on kasutusel juba Freudi ajast, kes andis sellele nähtusele ka nime (Jack & Hayne, 2010).

On uuringuid, mis väidavad, et lapsepõlve amneesia kestab kuni kolmanda eluaastani (Harley & Reese, 1999). Kuid vahel mäletatakse elusündmusi, mis on aset leidnud ka enne kolmandat eluaastat- need on eriti olulised nagu näiteks õe-venna sünd (Eacott & Crawley, 1998). Samas väidetakse ka, et amneesia võib kesta ka kauem kui kolm aastat (Jack & Hayne, 2010). Seega lapsepõlve amneesia piir on üpriski kõikumine ning enamasti oleneb uuritavast (näiteks kui olulised sündmused tema lapsepõlves juhtunud on). Üldjoontes loetakse lapsepõlve amneesia piiriks umbes kolme aastat.

Üheks amneesia põhjustajaks tuuakse neuroloogilist (Nelson, 1995) ehk aju arengu tegurit (Newcombe, Lloyd, & Ratliff, 2007). Selle lähenemise puhul räägitakse hippokampuse olulisest rollist autobiograafilise mälu arengule (Nadel & Zola-Morgan, 1984). Lisaks sellele tuuakse välja kognitiivsed faktorid (Perner & Ruffman, 1995), mis tähendavad mina pildi tekkimist ja selle kujundamist (Howe & Courage, 1993). Samuti loetakse üheks lapsepõlve amneesia põhjustajaks sotsiaalseid tegureid (Nelson, 1996 läbi Harley & Reese, 1999), mille alla läheb keeleline areng ning sotsiaalne mõju (Nelson, 1993, Simcock & Hayne, 2002). Seega sõltub lapsepõlve amneesia neuroloogilisest arengust, kognitiivsetest teguritest ja sotsiaalsetest faktoritest (nagu näiteks meenutusvestluse stiil ema ja lapse vahel).

Meenutusvestluste stiilid ja nende mõju lapse mäletamisele

Kuna autobiograafiline mälu ning lapsepõlve amneesia on seotud meenutusvestluse stiiliga, siis on oluline teada, kuidas vestlusstiile antud kontekstis liigitatakse. Eristatakse kahte ema ja lapse vestlusstiili: kõrge detailsusega ning vähese detailsusega (Haden jt, 2009). Detailirohke vestlusstiiliga emad kasutavad lastega enam avatud küsimusi ning rohkem nõustumist ja jah-ei küsimusi (Haden jt, 2009). Reese, Haden ja Fivush (1993) toovad samuti välja, et detailirohkema vestlusstiiliga emad kasutavad rohkem positiivset hinnangut ning lisavad

vestlusesse rohkem uut infot. Lapse mittemäletamisele vastavad detailirohkema vestlusstiiliga emad rohkem uue info andmiseks kui vähese detailsusega emad (Reese, Haden & Fivush, 1993).

Detailirohke vestlusstiil on seotud lapse osalusega sündmusest rääkimisel ehk mida detailirohkem on ema, seda enam laps ka ise räägib (Fivush & Reese, 1993). Lapsed, kellega detailirohket vestlusstiili kasutatakse, annavad enam uut infot ning neil esineb vähem täitlauseid (ehk „ma ei tea“ vastuseid) (Reese, Haden & Fivush, 1993). Vähese detailsusega vestlusstiili kasutades suureneb tõenäosus, et laps üldsegi ei vasta (Fivush & Reese, 1993). Lisaks on vähese detailsusega ehk kordava ja teematvahetava stiiliga meenutusvestlused lühemad ning tulemuseks on lühem ning vähem struktureeritud jutustus (Fivush & Reese, 1993). Kuigi lapse vastamine on seotud ema vestlusstiiliga, siis vaatamata stiilile kasvab laste detailirikkus ajas (Haden jt, 2009). Seega laste detailirikkus enda mälestustes kasvab aja jooksul, kuid detailsemat vestlusstiili kasutavate emade lastel oli rohkem mälestusi ja nad annavad vestlemisel ise rohkem infot. Vähese detailsusega vestlusstiiliga emade lapsed annavad meenutusvestlustes seevastu vähem vastuseid.

Lapsed, kellega kasutati detailirohket kõneviisi, mäletasid hiljem juhtunud sündmustest rohkem (Nelson, 1993; Haden jt, 2009; Jack jt, 2009). Ühes uuringus küsiti lastelt muuseumis käigu kohta selgus et vähese detailirohkusega kõneviisi kasutanud vanemate lapsed ei mäletanud üldse detailseid objekte, mida muuseumis nähti (Nelson, 1993). Järelikult keele kasutus, eriti vanema vestlusstiil, mõjutab laste autobiograafilist mälu märkimisväärselt.

Lisaks eelnevale on Fivush jt (2006) välja toonud, et detailirohke meenutusvestlus arendab järeltulija strateegilist mälu, sest selleks tuleb harjutada ning organiseerida mälestusi ehk süsteemi luua. Seda tõestab ka tõsiasi, kui vanem paneb last detailirohkemalt meenutama, siis järeltulija oskabki hiljem sündmuste kohta rohkem pisiasju ning infot välja tuua (Haden jt, 2001).

Lisaks mainitakse, et detailirohked meenutusvestlused on olulised lapse keele ja kirjaoskuse arengus (Spark jt, 2005 läbi Fivush jt, 2006). Tuuakse välja, kuidas meenustusstiili muutmisel on äärmiselt suur roll kirjaoskuse arenemisel (Reese jt, 2003 läbi Fivush jt, 2006). Nimelt kasutades madala sotsiaalmajandusliku ja madala akadeemilise võimekusega laste peal rohkem detailirohkemat vestlusstiili, muutus nende keele- ja jutustamise oskus märgatavalt paremaks (Peterson jt, 1999).

Eelkooliealisel lapsel areneb arusaam minapildist (Fivush jt, 2006). Just siis hakkavad lapsed mõistma, kes nad on, kuidas nad ümbritseva suhtes asetsevad ning seda, et nende enda elu on unikaalne just tänu kogetud sündmustele (Fivush jt, 2006). Meenusvestlused vanemaga aitavad sellele kaasa (Fivush, 2001 läbi Fivush jt, 2006). Tuuakse välja ka vaimsete seisundite (*mental state*) mõistmist ehk arusaam enda ning teiste inimeste erinevatest vaatenurkadest (Fivush jt, 2006). Detailirohke vestlusstiil toetab ka seda oskust- eri vaatenurkadest saadakse paremini aru. Meenusvestluste vestlusstiilist sõltub ka lapse emotsionaalne areng (Fivush jt, 2006). Siinkohal on enamasti oluline lapse sugu. Nimelt räägitakse tüdrukutega detailirohkemalt kui poistega, mistõttu areneb tüdrukutel detailirohkem ja emotsionaalselt rikkam eluloo kirjeldus kui poistel (Buckner & Fivush, 1998 läbi Fivush jt, 2006). Lisaks kõigile eelmainitule paraneb detailirohket vestlusstiili kasutades lapse arusaam enesest (Fivush jt, 2006). Selle käigus luuakse minapilt, kujundatakse mineviku põhjal arusaam praegusest minast (Fivush jt, 2006).

Seega on meenusvestlused olulised mitte ainult parema autobiograafilise mälu tekkeks ja varasemate sündmuste mäletamiseks, vaid ka strateegilise mälu parandamiseks, keele ja kirjaoskuse tõstmiseks, endast arusaamise ning emotsionaalse mõistmise kasvatamiseks. Seepärast on väga oluline uurida meenusvestluseid.

Kuidas soodustab detailirohke vestlusstiil autobiograafilise mälu arengut?

Nelson (1993) toob välja, et detailirohke vestlusstiil õpetab, kuidas lugu seostada, kuidas enda kohta käivat jutustust (*narrative*) formuleerida. Detailirohket vestlusstiili kasutavad vanemad andsid lapsele rohkem infot, mis tähendab terviklikumat, suuremat ja paremat pilti lapse autobiograafilises mälus (Nelson, 1993). Jack jt (2009) toovad välja, et detailirohked meenusvestlused arendavad laste loo jutustamise struktuuri. Järelikult parandab detailirohke vestlusstiil järeltulija autobiograafilist mälu, kuna laps peab meenutustes struktuuri looma, selleks et lugu paremini jutustada. Seega detailirohke stiili kasutamine lapse meenusvestlustes õpetab loo seostamist, info omandamist ning tervikpildi loomist. Tänu sellele on lastel, kellega kasutati detailirohket vestlusstiili, kujunenud välja parem autobiograafiline mälu.

Teiseks põhjuseks, miks vanema vestlusstiil autobiograafilist mälu parandab on harjutamine (*rehearsal*) (Trustin & Hayne, 2010). Jack jt (2009) toovad välja sarnase teguri, kuid nimetavad seda verbaliseerimiseks. Mida detailirohkemat viisi vanem kasutab, seda enam on

järeltulija sunnitud ise mälestustest rääkima ehk harjutama või verbaliseerima kogetud sündmusi. Aina enam praktiseerides, paraneb ka autobiograafiline mälu, sest pidevalt juhtunust rääkides ja selle pisisaju välja tuues jääb rohkem mälestusest ka meelde.

Kolmandaks autobiograafilise mälu parandajaks tuuakse välja uuesti meenutamise efekti ehk kui sündmust oli vaja uuesti meenutada, siis püsis see ka paremini meeles (Trustin & Hayne, 2010). Ka Jack jt (2009) on välja toonud, et avatud küsimused ja detailirohke vestlusstiil suunab lapsi enam meenutama. See toob kaasa mälestustest rohkem mõtlemist ning seetõttu ka teatud sündmuste paremat mäletamist. Mis omakorda tähendab paremat autobiograafilist mälu.

Detailirohke vestlusstiili kasutamise positiivne mõju autobiograafilisele mälule tõestab ka see, et tüdrukutega kasutatakse rohkem detailirohket vestlusstiili kui poistega ning nende tänu sellele on tüdrukute mälestused detailirohkemad (Reese & Feevush, 1993; Nelson, 1993; Trustin & Hayne, 2010).

Järelikult on lapseõlve amneesia vähendamise jaoks vajalik rääkida detailirohkemalt.

Millest sõltub vanema meenutusvestluste stiil?

Urijaid on välja toonud väga mitmeid asjaolusid, mis meenutusvestluste stiili mõjutavad. Tuuakse välja, kuidas kõnele omistatakse erisugust tähendust. Nimelt on Reese, Haden ja Fivush (1993) välja toonud, et kõrge detailirohkusega emad interpreteerivad vestlust mineviku kohta pisut teisti kui vähese detailirikkusega emad. Nimelt vaatlevad detailirohket vestlusstiili kasutavad emad meenutusvestlust kui sotsiaalset sündmust, mille kaudu on võimalik lapsega lähedasemaks saada (Reese jt, 1993). Nii on emade eesmärk taas elustada kogetud sündmus (Reese jt, 1993). Seevastu vähese detailirikkusega emad võivad näha meenutusvestlust kui laste mälestuste esitlust (võimalust lastel näidata, mida nemad sündmusest mäletavad) (Reese jt, 1993). Seesugused vanemad kasutavad enam testimist ja julgustavad lapsi aina enam ise mälestusi üles otsima ja rõhutavad seejuures iseseisvust. Järelikult üks seletus, miks vanemad oma meenutusviiside poolest erinevad, võib seisneda erinevas põhjenduses, miks mineviku sündmuste üle arutletakse.

Meenutusvestluste stiili erinevuste puhul tuuakse välja ka soo faktorit. Seda võib vaadelda kahte moodi- sõltuvus nii vanema kui ka lapse soost. Reese ja Fivush (1993) on välja toonud, et isad ja emad kasutavad lapsega vesteldes erinevaid kõne tehnikaid (kuigi üldjoones on kõne

stiil sama). Isad kasutavad rohkem direktiivsemat kõneviisi ning segavad rohkem lapsele vahele (Bellinger & Gleason, 1982). Lisaks kasutavad isad laialdasemat sõnavara, tänu millele areneb järeltulija sõnavara rohkem (Reese & Fivush, 1993). Tihtipeale asetavad isad suurema koorma lapsele, rääkides minevikusündmustest, mistõttu laps peab ise rohkem meenutamise tegelema (Reese & Fivush, 1993). Sealjuures kogevad isad aga suuremat suhtlemise ebaõnnestumist (*communicative breakdown*) (Reese & Fivush, 1993). Kuigi isad kasutavad lapsega rääkimisel erinevaid tehnikaid, toovad Reese ja Fivush oma uurimise tulemuseks, et tegelikult on vanematel stiilid sarnased (Reese & Fivush, 1993).

Meenutusvestluste erinevuste põhjust võib otsida ka lapse soost. Mitme uuringu tulemusel on selgunud, et poistega ja tüdrukutega räägitakse erinevalt. Tüdrukutega kasutatakse enam detailirohket stiili (Reese & Fivush, 1993; Nelson, 1993; Trustin & Hayne, 2010). Lisaks tuuakse välja tüdrukutega emotsioonidest rääkimist (Reese & Fivush, 1993). Poistega räägitakse nende tunnetest vähem kui tüdrukutega. Põhjus seisneb arvatavasti ühiskondlikus traditsioonis, kus tüdrukud tohivad oma emotsioone rohkem välja näidata. Sealjuures nõutakse poistelt tihtilugu pigem emotsioonide alla surumist. Järelikult sõltub meenutusvestluse stiil ka tihtipeale lapse soost- kui palju ja millest räägitakse.

Üks seletusi meenutusvestluste stiili valimisel võiks seisneda lapse keeleoskuses. Mida paremini laps ise räägib, seda detailirohkemat kõneviisi saab temaga ka kasutada. Selle koha pealt on uurijatel aga erinevaid seisukohti ja tulemusi. Jacki jt (2009) tulemustest selgus, et lapse keeleoskuse ja vanema meenutusvestluse stiilil seost ei olnud. Samas on nad ka ise analüüsis maininud, et taoline tulemus võib olla tingitud väiksest valimist (Jack jt 2009). Samas Reese, Haden ja Fivush (1993) toovad samuti välja, et meenutusstiili erinevus ei tulene lapse kõneoskusest. Seevastu on ka uuringuid, mis väidavad, et keeleoskuse ja meenutusvestluste vahel on siiski seos olemas (Simcock & Hayne, 2002). Fivush jt (2006) toovad välja sarnase tulemuse- lapsed, kellel on verbaalsed oskused paremini arenenud, osalevad rohkem meenutusvestlustes. Seal tuuakse välja, et emad on detailirohkemad eelkooliealistega, kellel on parem keeleoskus (Farrant & Reese, 2000; Newcombe & Reese, 2004; Welch-Ross, 1997 läbi Fivush, 2006). Haden jt (2009) on välja toonud, et detailirikkamal vanemal oli 30-kuu vanune laps parema keeleoskusega. Kuid vanemate lastega antud seost välja ei tulnud (Haden jt, 2009). Antud tulemus kehtis aga ainult ühes vanusegrupis. Seega on päris keeruline öelda, kas lapse meenutusvestluste stiil sõltub keeleoskusest. Samas tuuakse välja, et kõne arengus on siiski väga suured individuaalsed

erinevused (Fenson jt, 1994). Seepärast on kindlaid järeldusi kõne arengu ning vestlusstiilide seoste kohta keeruline teha.

Meenutusvestluse stiili muutus aja jooksul

Eelnevalt sai välja toodud, et meenutusstiili mõjutab väga palju erinevaid tegureid. Sellest tulenevalt tekib aga küsimus, kas ja kui palju meenutusvestluse stiil aja jooksul muutub?

On seisukohti, mis ütlevad, et meenutusvestluse stiil muutub aja jooksul. Kuid mis suunas muutus toimub? Reese, Haden ja Fivush (1993) toovad välja kaks võimalust. Detailirohkuse võiks tõusta, kuna laps areneb ja tema enda osalus vestluses tõuseb, tänu millele on ka emal järeltulijaga kergem rohkematest sündmustest ja detailidest rääkida (Reese, Haden & Fivush, 1993). Seega mida vanemaks saavad lapsed, seda rohkem kasutatakse detailirohket kõneviisi (teatud piirini loomulikult). Reese, Haden ja Fivush (1993) põhjendavad seda meenutusvestluste arenguga- nimelt mida enam suudab laps ise meenutada, seda enam nõuab ka vanem temalt meenutamist. Detailirohkuse langust võiks aga põhjendada lapse iseseisvamaks saamisega. Mida enam laps ise hakkama saab, seda vähem on tal vaja abi mineviku mälestustest rääkimisega (Reese, Haden & Fivush, 1993).

Tuuakse välja ka seisukoht, et ema enda vestlusstiil aja jooksul väga palju ei muutu (Haden jt, 2009). Seega, kes noorema lapse puhul kasutab pigem detailirohket vestlusstiili, kasutab ka vanema lapse puhul detailirohket stiili. Samas tuuakse välja, et kuigi stiil jääb üldjoontes samaks, muutuvad kõik vanemad pigem detailirohkemaks (Reese, Haden & Fivush, 1993).

Hüpoteesid

Detailirohke vestlusstiili kasutamine meenutamisel toob kaasa rohkemate lapsepõlve sündmuste mäletamise (ehk parema autobiograafilise mälu) (Jack jt, 2009). Uurimisküsimuse püstitus põhineb Reese'i, Hadeni, ja Fivushi (1993) kahel väljapakutud võimalusel meenutusstiilide muutumise kohta. Mida vanem laps on, seda enam ta tavaliselt oma minevikust mäletab. Seega, mida vanemaks laps saab, seda rohkem kasutab ema lapsega rääkimisel detailirohket kõnet. Samas, mida kehvemini laps veel räägib, seda enam peab ema last aitama. Seega ema peaks kasutama väiksema lapsega rääkides enam detailirohket vestlusstiili kui vanema lapsega. Antud töö keskendub uurimisküsimusele, kas emade vestlusstiil erineb detailirohkuselt 3- ja 4-aastaste lastega läbi viidud meenutusvestlustes.

Reese ja Fivush (1993) on välja toonud, et mida rohkem detailirikast vestlusstiili meenusvestluses kasutatakse, seda enam infot laps annab. Uurin, kas antud leid on ka minu valimi põhjal tõene ning kuidas erineb ema detailirohkus ning lapse omapoolse uue info andmine 3- ja 4-aastastel.

Lisaks uurin, kas emade utsitamisest sõltub lapse uue info edastamine. Nimelt on leitud, et Eesti laste puhul ei sõltu uue info lisamine ainult ema detailirikkusest (Tõugu jt, 2011). Kuna utsitused ei ole detailirikka kõne all, vaid pigem kordava, siis oleks huvitav uurida, kas utsitused mõjutavad laste panust vestlusesse. Lisaks tundub mõistlik, et mida enam ema last rääkima utsitab, seda rohkem vastuseid laps ka annab.

Meenusvestluste juures tuuakse välja ka sooline erinevus. Nimelt räägitakse poiste ja tüdrukutega erinevalt- tüdrukutega kasutatakse enam detailirohket vestlusstiili (Reese & Feevush, 1993; Nelson, 1993; Trustin & Hayne, 2010). Poistega räägitakse vähem emotsioonidest, tüdrukutega rohkem (Reese & Fivush, 1993). Kuna soolist erinevust meenusvestluses esineb tüdrukute kasuks (tüdrukutega räägitakse enam detailsemalt), uurin, kas emad kasutavad vastavalt soole erinevat vestlusstiili.

H1: Meenusvestluse stiil 4-aastaste laste emadel on detailirohkem kui 3-aastaste emadel.

H2: Mida enam ema detailirohket meenusvestluse stiili kasutab, seda rohkem lisab laps omapoolset infot.

H3: 4-aastased lapsed annavad rohkem uut infot kui 3-aastased.

H4: Mida enam ema last rääkima utsitab, seda rohkem uut infot laps annab.

H5: Tüdrukutega kasutatakse enam detailirohkemat vestlusstiili kui poistega.

Meetod

Valim

Valimisse kuulub 38 4-aastast last (14 tüdrukut ja 24 poissi) ning 33 3-aastast last (13 tüdrukut ning 20 poissi) ja nende ema. Nelja-aastaste laste ja nende emade vestlus salvestati maksimaalselt neli nädalat pärast nende sünnipäeva. 3-aastaste lapse-ema vestlusi salvestati 35, 36 või 37 kuu vanuselt (ehk 1 kuu enne või pärast kolme aastaseks saamise sünnipäeva). 4-aastaste laste andmed olid juba olemas ja kodeeritud (Tõugu jt, 2011). 28 3-aastaste andmed olid juba eelnevalt kogutud ja transkribeeritud (Urm, 2012). Viis 3-aastaste vestlust viisin ise

läbi: otsisin inimesed, viisin läbi vestlused ja salvestamise, transkribeerisin. Kõik 3-aastaste ema-lapse vestlust kodeerisin, võttes aluseks 4-aastaste vestlused ning kodeeringu.

Protseduur

Meenutusvestluste salvestamise jaoks saadi kokku ema ja lapsega nende enda kodus või rahulikus keskkonnas, kus ei ole segavaid faktoreid. Uurija sai ema ja lapsega kokku, andis kõikidele emadele samasugused juhised. Kriteeriumid sündmuste valimiseks olid: ema ja laps pidid seda koos kogema, sündmus ei tohtinud olla toimunud rohkem kui neli nädalat tagasi, see ei tohtinud kesta kauem kui 1 päev, tegemist ei tohtinud olla rutiinsete sündmustega, tuli välistada süžeeaga sündmused. Pärast juhiste andmist paluti emal välja valida sündmused, millest lapsega rääkima hakati. Lisaks tuletas uurija meelde, et sündmustest räägitaks järgemööda ja et lapsega räägitaks nii nagu tavaliselt. Pärast juhiste andmist läks uurija ruumist välja, jättes ema lapsega kahekesi. Kogu ema ja lapse vestlus salvestati diktofoniga. Lapsele juhiseid ei antud. Lisaks ei antud ette ajapiirangut, kui kaua vestlus kesta tohib.

Kodeerimine

4-aastaste laste andmed oli juba enne töö tegema hakkamist kogutud ja kodeeritud. 3-aastaste meenutusvestlusi kodeerisin samasuguse meetodiga nagu Tõugu jt (2011). Sealjuures teen väiksed muutused, kuna uurin detailirohkust ema vestlusstiilis ning lapse uue info toomise hulka. Kodeeriti kõik ema ja lapse lausungid, kuid antud töö raames keskendutakse alljärgnevatele koodikategooriatele.

1. Detailrikkus (*elaboration*)- informatsiooni lisavad või sissejuhatavad laused
 - a) Avatud küsimused- näiteks miks, kus, milleks, kes, mis jne (nt „Kuhu vanaema sinu palli peitis?“)
 - b) Jah-ei küsimused- kas küsimused (nt „Kas sa said nuku endale sünnipäevaks?“)
 - c) Deklareerivad laused (lausungid) - sisaldavad uut infot, selgitades juhtunut (nt „Sa andsid oma koogitüki õele“)
2. Utsitused (*memory prompt*) - lapse suunamised uuesti rääkima, eesmärgiga saada täiendavat infot (nt Laps: „Ma sain sünnipäevaks kollase auto“, ema: „Ja veel...?“)

Kaks inimest kodeerisid koos 11 3- ja 4-aastase vestlust ning nende kokkulangevus oli 82%. Seega võib tulemust lugeda reliaabseks.

Tulemused

3-aastastega rääkides oli meenutuste arvud järgmised: üks meenutust 2 korda, kaks meenutust 25 korda ning kolm meenutust 6 korda. 4-aastastega oli meenutatud sündmuste arv järgmine: üht meenutust 4 korda, kaks meenutust 27 korda ning kolm meenutust 7 korda. Kuna ühe vestluse jooksul räägiti mõnel puhul mitmest sündmusest, mõnel puhul ainult ühest, on nii ema kui ka lapse kõik näitajad arvutatud ühe sündmuse kohta.

Korrelatsioone tehes olen kasutanud Pearsoni r-i.

H1: Meenutusvestluse stiil 4-aastaste laste emadel on detailirohkem kui 3-aastaste emadel.

Kuna esimeseks hüpoteesiks oli, et meenutusvestluste stiil 4-aastaste emadel on rohkem detailne kui 3-aastaste emadel, siis tabel 1 näitab seda vanuste võrdluses. Nagu eelpool välja toodud, siis detailne kõneviis tähendab avatud küsimuste, jah/ei küsimuste ning deklareerivate lausete kasutamist.

3-aastaste puhul on emad avatud küsimusi ühe sündmuse kohta kasutanud 8,6 korda ning 4-aastaste emad 6,5 korda. Dispersioonanalüüs näitab statistiliselt olulist erinevust kahe grupi vahel $F(1, 70) = 5,3$ ($p < 0,05$). Seega on tulemus statistiliselt oluline. Järelikult kasutatakse 3-aastastega enam avatud küsimusi kui 4-aastastega, kusjuures tulemus on statistiliselt oluline. Seega antud tulemus näitab vastupidist seost kui hüpoteesis püstitatud.

Ema jah-ei küsimuste korral on tulemused eelnevast erinevad. Nimelt 3-aastaste puhul kasutatud jah- ei küsimusi on keskmiselt 5,9 ning 4-aastastega rääkides on keskmiselt kasutatud 6,3 jah-ei küsimust. Dispersioonanalüüs näitab, et gruppidevaheline erinevus ei ole statistiliselt oluline.

3-aastastega rääkides on deklareerivaid lauseid kasutatud keskmiselt ühe sündmuse kohta 5,4 korda ning 4-aastastega rääkides 4,2 korda. Dispersioonanalüüsis selgub, et gruppidevaheline erinevus ei ole statistiliselt oluline. Järelikult deklareerivate lausungite vahel vanuselist erinevust välja tuua ei saa.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et 4-aastaste emad ei kasuta detailirohkemat stiili kui 3-aastaste emad. Avatud küsimusi kasutavad 3-aastaste emad enam kui 4-aastaste omad. Jah-ei küsimuste ning deklareerivate lausungite kasutamise vahel gruppidevahelist vanuselist

erinevust ei ole. Järelikult tuleb hüpotees kummutada ning avatud küsimuste korral vastupidist olukorda nentida.

Tabel 1

Vestlusstiili ja uue info toomise keskmised ja standardhälbed

Tunnus	3a	4a
Laps uut infot kokku	11,8 (SD 6,4)	10,1 (SD 4,8)
Ema avatud küsimusi	8,6 (SD 4,9)	6,5 (SD 2,7)
Ema jah-ei küsimusi	5,9 (SD 3,5)	6,3 (SD 3,3)
Ema deklareerivaid lausungeid	5,4 (SD 3,6)	4,2 (SD 3,8)
Ema utsitusi	2,7 (SD 2,5)	4,3 (SD 2,5)
Kokku emal uut infot	19,9 (SD 9,4)	16,9 (SD 6,5)

H2: Mida enam ema detailirohket meenutusvestluse stiili kasutab, seda rohkem lisab laps omapoolset infot.

H3: 4-aastased lapsed annavad rohkem uut infot kui 3-aastased.

Eelnevalt tuli välja, et 3-aastastega rääkides kasutatakse rohkem detailirohket vestlusstiili (avatud küsimustes) kui 4-aastastega rääkides. Nüüd tuleb uurida, kas laps lisab vastavalt sellele ka uut informatsiooni. Tabelis 1 on näha, et uut infot on 3-aastased keskmiselt lisanud 11,8 korda ning 4-aastased 10,1 korda. Sealjuures tuleks välja tuua, et 3-aastastel on antud küsimuses standardhälve laiem kui 4-aastastel. See tähendab, et 3-aastaste tulemused erinevad üksteisest rohkem. Dispersioonianalüüs näitab, et statistiliselt olulised erinevused 3- ja 4-aastaste vahel puuduvad. Seega võib kummutada kolmanda hüpoteesi, mille kohaselt 4-aastased annavad enam informatsiooni kui 3-aastased. Pigem ei ole vanuselisi erinevusi uue informatsiooni lisamises.

Kuigi vanuselisi erinevusi uue info lisamises laste vahel ei ole, uurin, kas ilmneb seos ema detailirohke vestlusstiili ning lapse uue info andmise vahel. Tabelis 2 on toodud korrelatsioonid lastega rääkimise ning uue info toomise vahel 3- ja 4-aastaste kohta.

Kõige tugevamad on seosed ema avatud küsimuste ning lapse uue info välja toomise kohta. 3-aastastega rääkimise puhul on see 0,74 ($p < 0,01$) ning 4-aastaste korral 0,37 ($p < 0,05$). Antud korrelatsioonid näitavad, et seos ema avatud küsimuste ning lapse uue info toomise vahel on 3- aastasega rääkides väga tugev ning 4-aastastega olemas. Samas on oluline välja tuua, et seos ema avatud küsimuste ning 3-aastaste uue info väljatoomise koha pealt on kõrgem ning statistiliselt olulisem kui 4-aastastel.

Seos 3- ja 4-aastaste emade jah-ei küsimuste ning lapse uue info väljatoomise vahel on väga erinev. Nimelt 3-aastaste puhul on korrelatsioon 0,56 ($p < 0,01$) ning 4-aastaste korral 0,27. Seega 3-aastaste laste andmete põhjal saab öelda, et seos jah-ei küsimuste ning uue info välja toomise kohta on olemas ning pigem suur. 4-aastaste puhul on seos pigem väike ning tulemus pole statistiliselt usaldusväärne. Seega jah-ei küsimused on seotud uue info andmisega 3-aastaste kõnes, kuid mitte 4-aastaste kõnes.

Ema deklareerivad lausungid on laste panusega seotud 3-aastaste korral 0,47 ($p < 0,01$) samas kui 4-aastastega pole deklareerivate lausete kasutamine seotud sellega, kui palju uut infot laps välja toob. Järelikult 3-aastastega seos ema deklaratiivsete lausungite ning lapse uue infot toomise vahel on olemas, kuid 4-aastaste kohta sama järeldust teha ei saa.

Seega kõige rohkem annavad lapsed uut infot, kui nendega kasutatakse avatud küsimusi. Seejärel on seos lapse uue info toomise ning ema jah-ei küsimuste vahel (vähemalt 3-aastastel) ning kõige vähem ema deklareerivatel lausungitel. Lisaks on seosed ema vestlusstiili ning lapse uue info toomise vahel kõrgemad 3-aastastel.

Vaadeldes ema vestlusstiili kokkuvõtlikult ning uurides selle seost lapse info lisamisega on näha, et 3-aastastel on seosed veelgi tugevamad kui üksikute stiilielementidega. Nimelt on seos ema detailirikkusega kokku ning lapse uue info lisamise vahel 3-aastastel 0,78 ($p < 0,01$). Samas pole seos 4-aastastel statistiliselt usaldusväärne. Seega on seotud ema detailirikkus 3-aastastel uue info toomisega enam kui 4-aastastel.

Järelikult teine hüpotees peab pooleldi paika- mida enam ema detailirohket kõneviisi kasutab, seda rohkem lisab laps uut infot. Siin tuleb aga välja tuua, et seos on 3-aastaste puhul märkimisväärselt suurem kui 4-aastaste puhul.

Tabel 2

Korrelatsioonid ema vestlusstiili elementide ning lapse uue info lisamise vahel

Tunnus	3-aastased	4-aastased
Ema avatud küsimused	0,74**	0,37*
Ema jah-ei küsimused	0,56**	0,27
Ema deklareerivad lausungid	0,47**	0,02
Ema detailrikkus kokku	0,78**	0,30

*Korrelatsioon on statistiliselt oluline $p < 0, 01\%$

**Korrelatsioon on statistiliselt oluline $p < 0, 05\%$

H4: Mida enam ema last rääkima utsitab, seda rohkem uut infot laps annab.

Nagu eespool välja toodud, siis utsitamine on lapse rääkima suunamine, eesmärgiga saada juurde uut infot. Kuna utsitamine oma olemuselt on lapse enam rääkima panemine, siis eelduste kohaselt võiks laps anda ka rohkem infot. Nagu tabelis 1 on näha, siis 3-aastaste puhul on emad kasutanud keskmiselt 2,7 ning 4-aastastega rääkides 4,3 utsitust ühest sündmusest rääkimise kohta. Seega on 4-aastastega rääkides pisut rohkem utsitusi kasutatud. Mida tõestab ka dispersioonanalüüs $F(1, 70) = 7,0$ ($p < 0,05$).

Korrelatsioon ema utsitamise ning lapse uue info välja toomise vahel on 3-aastaste puhul 0,39 ($p < 0,05$) ning 4-aastaste puhul 0,39 ($p < 0,05$). Seega korrelatsioonid näitavad, et seos utsitamise ning uue info andmise vahel on olemas, kuid mitte kõige tugevam.

Järelikult mida enam ema last rääkima utsitab, seda rohkem infot laps annab ning see seos kehtib nii 3- kui ka 4-aastaste puhul.

H5: Tüdrukutega kasutatakse enam detailirohkemat vestlusviisi kui poistega.

Uurides soolist erinevust 3- ja 4-aastaste meenusvestluste puhul, on näha, et emad kasutavad nii poiste kui ka tüdrukutega sarnast vestlusstiili (vt Tabel 3). 3-aastaste lõikes on detailirohke vestlusviisi elementide kasutamises keskmiselt ühe võrralised erinevused. 4-aastastega rääkides on erinevused veelgi väiksemad. Avatud küsimusi ning jah-ei küsimusi

kasutatakse sõltumata soost sama palju. Deklareerivaid lausungeid on tüdrukutega rääkides 1 võrra vähem kui poistega. Dispersioonianalüüs kinnitab, et soolisi erinevusi ema vestlusstiilis ei ole. Seega tuleb kummutada hüpotees, et tüdrukute ja poistega kasutatakse erineva detailirohkusega kõneviisi.

Tabel 3

Ema detailirohke vestlusstiili elementide kasutamine 3- ja 4-aastaste poiste ja tüdrukutega

Kõneviis	3-aastased		4-aastased	
	N	M	N	M
Avatud küsimused	9	8	6	6
Jah- ei küsimused	6	5	6	6
Deklareerivad lausungid	5	6	4	5

Arutelu ja järeldused

Teooria osas tõin välja, et esineb kaks vastandlikku arusaama ja/või seisukohta: ema detailirohkus laste rääkimisel vanuselises lõikes muutub (Reese, Haden & Fivush, 1993) ning ema detailirikkus lapse vanusega seotuna ei muutu (Haden jt, 2009). Seepärast uurisin, kas 3- ja 4-aastaste laste näitel on ema detailirikkuses erinevusi.

Kuna teema on seotud autobiograafilise mälu ehk kui palju laps oma mineviku kohta mäletab, uurisin ka lapse panust vestlusesse. Nimelt kas ema detailirohkus on seotud uue info lisamisega lapse poolt ning kas 4-aastased toovad vestlusesse enam infot kui 3-aastased lapsed.

Lisaks uurisin ema utsituse arvu, sest eesti laste puhul on leitud, et erinevad detailirohke vestlusstiili elemendid ei ennusta lapse panust vestlusesse (Tõugu jt, 2011). Seepärast on huvitav uurida, kas lapse enam rääkima suunamine võib mõjutada uue info toomist vestlusesse.

Töö üheks eesmärgiks oli ka uurida, kas emade detailirohkuses esineb erinevusi, lähtudes lapse soost.

H1: Meenutusvestluse stiil 4-aastaste laste emadel on detailirohkem kui 3-aastaste emadel.

Antud hüpotees lükkus ümber ning selgus, et tegelikult on olukord avatud küsimuste korral vastupidine. 3-aastastega kasutatakse avatud küsimusi rohkem kui 4-aastastega; teistes vestlusstiili elementides erinevusi ei ilmnenud. Hüpotees põhines arusaamal, et mida vanem laps on, seda detailirikamalt temaga räägitakse (Reese, Haden & Fivush, 1993). Kuna laps räägib ise rohkem, siis emal on lapsega rohkemast rääkida (Reese, Haden & Fivush, 1993).

Kuna hüpotees suuremalt jaolt kummutati, siis arvatavasti eelmainitud seletused siinkohal ei kehti. Põhjus, miks 4-aastastega keskmiselt vähem avatud küsimusi kasutatakse, võib seisneda laste suuremas iseseisvuses. Reese, Haden ja Fivush (1993) töid välja, et mida vanemaks laps saab, seda iseseisvamaks ta muutub. Tänu iseseisvusele ei vaja laps enam meenutamisel ka nii palju abi. Seega 3-aastastega kasutatakse enam avatud küsimusi, kuna nad vajavad rohkem abi ning neid tuli rohkem rääkima motiveerida. Lisaks on avatud küsimused üks tõhusamaid viise, kuidas uut infot saada, kuna avatud küsimus iseenesest suunab last vestlusesse midagi uut panustama.

Vanusegruppide vahel üldiselt erinevust ema detailirikkuses ei olnud. Põhjus võib seisneda selles, et vanused on päris lähestikku ning emade vestlusstiil sellises vanusevahemikus ei erine. Teooria osas tõin välja, et teatud andmete kohaselt emade vestlusstiil aja jooksul iseenesest väga palju ei muutu (detailirikamad emad jäävad selliseks) (Haden jt, 2009). Antud uurimus ei olnud küll longituudne ja ei keskendunud samadele emadele 3- ja 4-aastaste lastega. Kuid tulemus viitab siiski sellele, et emade vestlusstiil 3- ja 4-aastaste lastega eriti ei erine. Seepärast ei ole ka siin töös erinevusi 3- ja 4-aastaste laste emadel- keskmiselt on vestlusstiilid sarnased.

Erinevust 3- ja 4-aastaste laste emade detailirikkuses enamasti ei olnud, kuna vanuselised erinevused on väga väikesed. Põhjus, miks avatud küsimusi 3-aastastele rohkem esitati võiks tuleneda laste vähesest iseseisvusest- 3-aastaseid on ehk rohkem vaja aidata kui 4-aastaseid. Kuna avatud küsimustega saab kõige paremini infot, siis oli neid siinkohal ka kõige enam.

H2: Mida enam ema detailirohket meenutusvestluse stiili kasutab, seda rohkem lisab laps omapoolset infot.

H3: 4-aastased lapsed annavad rohkem uut infot kui 3-aastased.

Kolmas hüpotees kummutati. Vanusegruppide vahelised erinevused uue info andmises ei olnud statistiliselt olulised. Seega erinevust gruppide vahel ei ole. See võib olla tugevalt seoses näiteks ema meenusstiiliga. Seos ema detailirohkuse ning lapse uue info lisamise vahel oli pigem olemas (nagu tulemustes selgus). Kuna 3- ja 4-aastaste laste emadel detailirohkuse vahel erinevust enamasti ei olnud, siis ei saanud ka vanuselist erinevust laste vestlusesse panustamise vahel olla. Üks tegur, miks lapsed ei toonud vanusest tulenevalt erineva hulgal infot, võib seisneda selles, et emade vestlusstiilid ei erinenud.

Fensoni jt (1994) kohaselt on kõne arengus väga oluline roll individuaalsetel erinevustel. Seepärast on 3- ja 4-aastaseid lapsi keeruline võrrelda, kuna nad on omavahel väikeste erinevustega ning hälbed mõjutavad antud vanuseid rohkem. Liskas mõjutavad hälbed väikest valimit rohkem. Seega vanuselised erinevused ei pruukinud nii hästi välja tulla, kuna individuaalsed erinevused võisid hälvete tõttu valimit palju mõjutada.

Arvatavasti on väga oluline roll ka detailirohke stiili elementidel. Seos ema avatud küsimuste ning laste poolt antud uue info hulgaga oli nii 3-aastastel kui ka 4-aastastel väga suur. Seega mida rohkem palutakse lapsel meenutada talle avatud küsimusi esitades, seda enam ta seda teeb. Jah-ei küsimuste puhul ilmneb vanusegruppidevaheline erinevus. Mida rohkem jah-ei küsimusi esitatakse, seda enam uut infot laps ka annab. Kuid antud seos kehtib ainult 3-aastastega rääkides. Seega mõjutab ema küsimise viis lapse vastuste andmist (eriti 3-aastastega rääkides). Antud tulemus on loogiline, kuna mida rohkem näiteks „kus“, „kellega“ jms küsimusi (ehk avatud küsimusi) esitada, seda enam on laps motiveeritud andma uut infot.

Deklareerivad lausungid on samuti seotud lapse uue info välja toomisega, kuid vähem kui avatud ning jah-ei küsimused. Seos ilmneb ainult 3-aastaste laste ja nende emade grupis. Seos deklareeriva lause ning lapsepoolse info lisamise vahel võib tuleneda meelde tulemisest. Nimelt kui ema teatud uut infokildu välja toob, siis suure tõenäosusega meenub lapsele ka mõni uus aspekt. Samas võib deklareerivate lausete ning jah-ei küsimuste erinevus tulla sellest, et küsimuste puhul oodatakse konkreetselt uut vastust ning suunatakse uut infot juurde tooma. Seevastu deklareerivate lausetega võib uue info toomine olla pigem juhuslik ja loodetav või olla kaudselt seotud laste keelearenguga.

Lisaks näitasid tulemused, et detailirohke vestlusstiili elemendid ning uue informatsiooni toomine on 3-aastaste puhul märkimisväärselt rohkem seotud kui 4-aastaste puhul. Tulemus

võib põhjustatud olla mitmest tegurist. Kuna 4-aastased on keskmiselt enam arenenud (võrreldes 3-aastastega), tegelevad rohkem oma asjadega, on oma maailmas, siis võib neid emaga minevikusündmusest rääkimine vähem huvitada. Seega võivad 4-aastased vähem uut infot vastuseks anda (kui oodatud), kuna neil on muud mõtted ja tegevused ning neid huvitab minevikust rääkimine vähem.

Tõugu jt (2011) on kasutanud samu 4-aastaste andmeid. Seal toodi välja, et 4-aastaste tulemuste erinevus võib tuleneda kultuuris kõne erinevas väärtustamises. Antud töös kultuurilist erinevust ei ole, kuid vanuselises lõikes on erinevused olemas. See võib eeldada, et 3- ja 4-aastaste tulemuste erinevus võib põhjustatud olla 3-aastaste valimist, kust oli 4 väga suure erinevusega emalapse paari. Nimelt neljal emalapse diaadil oli ema detailirohke stiili elemente ning lapse uue informatsiooni toomist märkimisväärselt rohkem (kui keskmine uue info toomine lapsel oli 12, siis neil oli 23-26). Jättes valimist välja suure hõlbe paari on 3-aastaste keskmine uue info toomine 10 infokildu sündmuse kohta. Seega võrdne 4-aastastega. Järelikult vanuseline erinevus seostes ema detailirohkuse ning lapse uue info panustamise vahel võis seisneda andmete hälvetest.

H4: Mida enam emalast rääkima utsitab, seda rohkem uut infot laps annab.

Andmete analüüsist tuli välja, et korrelatsioon utsitamise ning uue info andmise vahel on mõlemas vanuses sarnane. Seega võib öelda, et utsitamine on seotud uue info andmisega lapse poolt, kuid vaadates korrelatsiooni suurust, ei ole see kindlasti kõige olulisem ning tugevam tegur.

Tulemus on üpriski loogiline, kuna mida enam emalast rääkima suunatakse, seda suurema tõenäosusega laps seda ka teeb. Seega kui last rohkem kõnelema utsitatakse, võib neil olla suurem motivatsioon infot juurde anda.

H5: Tüdrukutega kasutatakse enam detailirohkemat vestlusstiili kui poistega.

Nagu selgus tulemustest, siis poiste ning tüdrukute vahel detailirohke vestlusstiili kasutamises erinevust ei olnud. Seega viies hüpotees kinnitust ei leidnud. Teooria osas tõin välja, et üks soolist erinevust põhjustav tegur võib olla erinev emotsioonidest rääkimise tase. See aga ei pruugi tähendada, et sooline erinevus lastega rääkides detailirikkuses esineb (mida ka uurimus näitas).

Sooline erinevus võib olla lastega rääkimise sisu- poistega räägitakse enam autodest, mänguasjadest, tüdrukutega näiteks tegevustest või emotsioonidest. Kuna hetkel oli aga uurimise all ema vestlusstiil, siis see, millest lapsega räägitakse, ei oma tähtsust. Seega kuna meenusvestlused iseenesest on sooneutraalsed (ei meenutata ainult emotsioone või autodest rääkimist), siis seepärast ei pruukinud ema vestlusstiil tüdrukute ning poistega erinev olla.

Töö tugevused ja nõrkused

Töö tugevuseks on andmete kogumises ema ning lapse loomulikus keskkonnas rääkimine. Nimelt sai ema ning laps rääkida võimalikult loomulikus ning tavapärases keskkonnas, kus keegi neid ei seganud.

Lisaks on 3- ja 4- aastaste valimid üpriski sarnased, tänu millele on vanuseid hea võrrelda.

Töös on mitmeid kohti, mida saaks teisiti teha. Kõigepealt oleks hea, kui valimid oleksid suuremad. Isegi kui 3-aastaste tulemused olid statistiliselt olulised, oleks rohkema andmehulgaga arvatavasti veelgi usaldusväärsemad tulemused saanud.

Lisaks oleks hea andmete saamist kindlamalt määratleda. Kuna ema lapse vestlust võib mõjutada tegevus, siis see võiks andmete kogumise juures fikseeritud olla (Vanatoa, 2013). Näiteks kui ema teeb süüa ja räägib lapsega või ema istub lapsega koos laua äärde ning räägib, siis see võib mõjutada rääkimisstiili. Ühe olukorra puhul pööratakse rohkem tähelepanu mitmele tegevusele korraga, kuid teises ainult ühele tegevusele. Seega võib ema detailirikkus muutuda. Järelkult võiks andmete kogumise juures näiteks kokku leppida, et ema ja laps võiksid olla ilma kõrvaliste tegevusteta.

Tulemusi võib mõjutada ka valimi omapära. Ei võrreldud üht ja sama emalapse paari eri vanuses, vaid uuriti eri vanustes eri emalapse paare. Seega võiks teha longituudse uuringu, kus tehakse sama emalapse paariga uus intervjuu.

Hetkel oli uurimise all ainult ema detailirikkus ning utsitamine, kui nagu Tõugu jt (2011) välja toovad, oleks hea uurida emade mitteverbaalset suhtlust lastega. Näiteks noogutamist ning pea raputamist, mis võivad last väga palju mõjutada.

Kokkuvõte

Meenusvestlused on olulised mitte ainult parema autobiograafilise mälu tekkeks ja varasemate sündmuste mäletamiseks, vaid ka strateegilise mälu parandamiseks, keele ja

kirjaoskuse tõstmiseks, endast arusaamise ning emotsionaalse mõistmise kasvatamiseks. Seepärast on väga oluline uurida meenutusvestluseid.

Töös püstitati probleem, kas ja kuidas 3- ja 4-aastaste emade vestlusstiil lastega erineb. Uurimise all oli ema detailrikkus, utsitamine ning soost sõltuvus. Vestlusstiili mõju vaadeldi lapse vestlusesse panustamisena. Mida rohkem uut infot laps välja toob, seda enam ta vestlusesse panustab.

Tulemustes selgus, et 3- ja 4- aastastega meenutamine on üpris sarnane. Erinevus on avatud küsimuste korral, mida 3-aastastega kasutatakse rohkem. Lisaks on seosed 3-aastaste laste emade meenutusviisi ning uue info toomise vahel tugevamad ning olulisemad kui 4-aastastega rääkimise korral. Utsitused mõjutasid lapse panust vestlusesse pisut ning lapse sugu ei mõjutanud ema detailirohke vestlusstiili kasutamist üldse.

Väiksed erinevused vanuste vahel võivad näidata, et 3- ja 4-aastased nii oluliselt teineteisest ei erine ning mõju meenutustele võib suuresti olla tingitud lapse kõne arengust. Erinevused, mis vanuste vahel tulid võivad viidata sellele, et 3-aastased vajavad pigem enam abi meenutamisel kui 4-aastased.

Tänuavaldused

Soovin tänada oma juhendajaid Pirko Tõugut ning Ada Urmi asjalike nõuannete ning ja toetuse eest.

Kasutatud kirjandus

- Bellinger, D., & Gleason, J. B. (1982). Sex differences in parental directives to young children. *Sex Roles*, 8, 1123-1139
- Eacott, M.J. & Crawley, R.A. (1998). The Offset of Childhood Amnesia: Memory for Events That Occurred Before Age 3. *Journal of Experimental Psychology: General*, 127, 22-33
- Fenson, L., Dale, P. S., Reznick, J. S., Bates, E., Thal, D. J. & Pethick, S. J. (1994). Variability in early communicative development. Monographs of the Society for Research in *Child Development*, 59, 1-173
- Fivush, R., Haden, C.A. & Reese, E. (2006). Elaborating on Elaborations: Role of Maternal Reminiscing Style in Cognitive and Socioemotional Development. *Child Development*, 77 (6), 1568-1588
- Haden, C. A., Ornstein, P. A., Eckerman, C. O. & Didow, S.M. (2001). Mother – child conversational interactions as events unfold: Linkages to subsequent remembering. *Child Development*, 72, 1016 – 1031
- Haden, C.A., Ornstein, P.A., Rudek, D.J. & Cameron, D. (2009). Reminiscing in the early years: Patterns of maternal elaborativeness and children's remembering. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 118-130
- Harley, K. & Reese, E. (1999). Origins of Autobiographical Memory. *Developmental Psychology*, 35, 1338-1348
- Howe, M. L., & Courage, M. L. (1993). On resolving the enigma of infantile amnesia. *Psychological Bulletin*, 113, 305-326
- Jack, F. & Hayne, H. (2010). Childhood amnesia: Empirical evidence for a two-stage phenomenon. *Memory*, 18, 831-844
- Jack, F., McDonald, S., Reese, E. & Hayne, H. (2009). Maternal Reminiscing Style During Early Childhood Predicts the Age of Adolescents' Earliest Memories. *Child Development*, 80, 496-505

- Nadel, L., & Zola-Morgan, S. (1984). Infantile amnesia: A neurobiological perspective. In M. Moscovitch (Ed.), *Infant memory: Its relation to normal and pathological memory in humans and other animals* (pp. 145–172). New York, NY: Plenum Press.
- Nelson, K. (1993). The Psychological and Social Origins of Autobiographical Memory. *Psychological Science, 4* (1), 7-14
- Nelson, C. A. (1995). The ontogeny of human memory: A cognitive neuroscience perspective. *Developmental Psychology, 31*, 723-738
- Newcombe, N., Lloyd, M. E., & Ratliff, K. R. (2007). Development of episodic and autobiographical memory: A cognitive neuroscience perspective. *Advances in Child Development and Behavior, 35*, 37-85
- Perner, J. & Ruffman, T. (1995). Episodic memory or autothetic consciousness: Developmental evidence and a theory of childhood amnesia. *Journal of Experimental Child Psychology, 59*, 516—548
- Peterson, C., Jesso, B. & McCabe, A. (1999). Encouraging narratives in preschoolers: An intervention study. *Journal of Child Language, 26*, 49 – 67
- Reese, E., Haden, C.A. & Fivush, R. (1993). Mother-Child Conversations About the Past: Relationships of Style and Memory Over Time. *Cognitive Development, 8*, 403-430
- Reese, E. & Fivush, R. (1993). Parental Styles of Talking About the Past. *Developmental Psychology, 29* (3), 596-606
- Simcock, G., & Hayne, H. (2002). Breaking the barrier? Children fail to translate their preverbal memories into language. *Psychological Science, 13*, 225-231
- Tulving, E. (2007). (Teine, täiendatud trükk) *Mälu: Mälu*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Trustin, K. & Hayne, H. (2010). Defining the Boundary: Age-Related Changes in Childhood Amnesia. *Developmental Psychology, 46*, 1049-1061
- Tõugu, P., Tulviste, T., Schröder, L., Keller, H. & De Geer, B. (2011). Socialization of past event talk: Cultural differences in maternal elaborative reminiscing. *Cognitive Development, 26*, 142-154
- Urm, A. (2012). Individuaalsete erinevuste stabiilsus eesti laste sõnavara arengus. *Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool*.

Usher, J.A. & Neisser, U. (1993). Childhood Amnesia and the Beginnings of Memory for Four Early Life Events. *Journal of Experimental Psychology: General*, 122, 155-165

Vanatoa, L. (2013). Ema kõne näitajate ja suhtlusstiili seos kolmeaastaste laste kõnest arusaamise ja ekspressiivse kõnega. *Magistritöö. Tartu: Tartu ülikool.*

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Evelin Rootsi/